

ЖАНР ФЕНТЕЗИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

І. С. Кравченко

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Формування жанру фентезі у художній літературі почалося на рубежі XIX–XX ст. Утім для того, щоб стати повноцінним жанром нарівні з міфологією, античною легендою, кельтським і середньовічним романтизмом, фентезі довелося пройти непростий шлях, необхідний для того, щоб завершилося комплектування жанровидових ознак.

Найбільш широко фентезі можна визначити як літературний жанр, основним сюжетним та/або тематичним компонентом якого є магія, тобто втручання або вплив сил, що не піддаються раціональному поясненню [2, 218], на відміну від наукової фантастики, де сюжет не повинен хоча б зовні суперечити сучасним науковим уявленням.

Попри те, що становлення фентезі як жанру художньої літератури відбулося на початку XX ст., об'єктом активного наукового розгляду воно стало лише на перетині XVIII – XIX століть, коли, як зауважує Т. Савицька, «експансію жанру стало неможливим не помічати» [4]. Назвавши фентезі плодом культурної глобалізації, який «тихою сапою колонізував чималі ареали творчого самовираження, блокуючи відтворення новоєвропейської класики з властивою їй апеляцією до глибинних проблем життя, психологізмом і загальною усіяким «реалізмом» у трактуванні людини й соціуму», учена зазначає: «Концептуальні та стильові основи жанру фентезі з'явилися у творчості англійських письменників-романтиків, які акцентували на міфологічних сюжетах, ностальгії за минулим» [4].

Польський письменник-фантаст А. Сапковський у праці «Піруг або нема золота в сірих горах» (1992 р.), не заперечуючи певного зв'язку жанру фентезі з казкою, наголошує, однак, на його укоріненні в міфології: «Англосакси, які домінують у фентезі і які створили сам жанр, мають у своєму розпорядженні значно кращий матеріал: кельтську міфологію. Артуріанська легенда, ірландські саги і повір'я, бретонський чи валлійський Мабіногіон значно більшою мірою підходять як вихідний матеріал для фентезі, ніж інфантильна і примітивно сконструйована казка» [5].

Жанр «фентезі» знайшов свою естетичну програму в есе англійського прозаїка Дж. Р. Р. Толкієна «Про чарівні казки» (1939 р.). У цій роботі письменник стверджує, що в основі такого роду творів закладений принцип ескапізму, тобто втечі від дійсності [1]. Світ готівкової реальності, тобто світ справжньої дійсності, світ потворності, створений нашими власними руками, в якому Толкієн бажає говорити від імені всього людства XX ст., сприймається людиною як лякаючий. Альтернативою такого світу має стати, на думку Толкієна, світ естетичної реальності, реальності літературного тексту. Свою концепцію Толкієн намагається обґрунтувати з позицій християнства, знаходячи аналогію чарівній казці – саме так він називає твори жанру «фентезі» – у євангельському тексті, який, на думку письменника, зумів перетворитися з казкового оповідання в дійсність.

На противагу ескапістському обґрунтуванню появи жанру існує думка британського літературного критика Шейли Егоф, котра стверджує, що фентезі – це новітній літературний жанр, ціллю якого не є втеча від дійсності, а, навпаки, «освітлення» реальності: фентезі намагається донести до нас інші світи, але демонструє існування незмінних цінностей, які продовжують діяти всюди – у будь-якому

можливому світі [7, 134]. Анн Свінфен, французький літературний критик, зазначає, що фентезі – це інтерпретація справжнього світу та дослідження моральних, філософських та інших дилем, поставлених цим світом перед нами [8, 113].

На останньому особливо наголошує Ю. Ковалів. У його літературознавчій енциклопедії зазначено: визначальними для фентезі є фатум, бінарна етична опозиція «добро-зло», винагорода за зусилля в подоланні перешкод та диво [3, 259]. Порівнюючи наукову фантастику та фентезі, О. Яковенко вирізняє такі особливості фентезі як жанру: 1) належність творів фентезі до можливих світів; 2) наявність середньовічного антуражу; 3) високий ступінь фантастичного; 4) ненауковість, ірраціональність, зумовлена наявністю магії [6, 143].

Згідно з дослідженням К. Сміта, витoki фентезі датовано XVIII ст. [7, 143]. Із цією думкою погоджується також Т. Савицька, стверджуючи, що готика XVIII ст. розпалася на наукову фантастику, фентезі та літературу жахів [4]. Фентезі значною мірою є продовженням алегоричної традиції англійської літератури.

Більшість англomовних авторів, які працюють у жанрі міфологічного фентезі, беруть за основу своїх творів міфологічну модель світу. Це явище обумовлено історично: давньогерманські племена, котрі змішалися з кельтами і з норманами, склали основу майбутньої англійської нації. Тому звернення до своїх першовитоків є історично виправданим для англomовних письменників. Сьогодні існує значна кількість дослідницьких робіт, присвячених вивченню жанру фентезі. Автори визначають, що для міфологічного фентезі характерні деякі специфічні ознаки, серед яких виокремлюють: місце дії, особливі герої твору, наявність ворога або ворогів, опис поєдинку, магичний атрибут і шлях, який повинен пройти герой для досягнення головної мети – перемоги добра над злом [3-5].

Отже, відсилання до скандинавських сказань і епосу, вживання міфічних сюжетів і образів у сучасних романах відіграють роль літературних свідчень, розширюють семантику тексту за рахунок підключення різних асоціацій, культурних алюзій, служать засобом характеристики персонажів, а також є різновидом авторської металітературної гри з читачем.

На підставі розгляду феномену фентезі, окреслення його джерел, виокремлення провідних характеристик можна стверджувати, що фентезі – це новітній літературний жанр із притаманними лише йому ознаками, який увібрав деякі риси архаїчної міфології, архетипи фольклорних казок, епічних саг, героїчних пісень і лицарських романів.

Список використаної літератури:

1. Толкиен Дж.Р.Р.. О волшебной сказке / Дж.Р.Р. Толкиен [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://librebook.me/on_fairy_stories/vol1/1
2. Жаданова Т.В. Современное христианское фэнтези: вариативность использования традиционных библейских сюжетов / Т.В. Жаданова // Вісник ХНУ. – № 727. – Сер. Філологія. – Вип.47. – Харків: Вид-во ХНУ, 2006. – С. 217–220.
3. Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія в 2-т. / Ю.І. Ковалів. – К. : Видавничий центр «Академія». – 2007. – 622 с. – Т. 2.
4. Савицкая Т.Е. Фэнтези: становление глобального жанра / Т.Е. Савицкая // Культура в современном мире. – 2012. – № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://infoculture.rsl.ru/>.
5. Сапковський А. Пируг, или Нет золота в серых горах / А. Сапковський [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://royallib.ru/read/sapkovskiy_pirug_ili_net_zolota_v_serih_gorah.html
6. Яковенко О.К. Жанровые особенности фэнтези (на основе анализа словарных дефиниций фэнтези и научной фантастики) / О.К. Яковенко // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – 2008. – № 1. – С. 143–144

7. Egoff Sh. *Worlds Within: Children's Fantasy from the Middle Ages to Today* / Sh. Egoff – Chicago: ALA, 1988. – P. 134.

8. Swinfen A. *In Defense of Fantasy: A Study of the Genre in English and American Literature since 1945* / A. Swinfen – Boston: Routledge and Kenan Paul, 1984. – 253 p.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент О. Я. Кресан

МОЖЛИВІ СВІТИ ОБРАЗУ ПЕРСОНАЖА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Ю. М. Музиченко

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Сучасні дослідження семантики художнього тексту зосереджуються, зокрема, на проблемі багатовимірності подання навколишньої дійсності в художньому просторі твору. У цьому аспекті актуальною є теорія можливих світів [2, 139].

Г. В. Лейбніц першим ужив термін «можливі світи» та розвинув ідею їх створення у своїх працях «Теодіцея» та «Монадологія». Дослідник вважав, що розум Бога є безкінечним та існує поза часом та простором і, що всі можливі світи – це лише ідеї або уявлення, котрі існують у думках всюдисущого Бога, а світ, в якому ми живемо, – це обраний Богом реальний світ, де все перебуває у гармонії [див. 5, 145].

Сучасна теорія можливих світів є адаптацією вчення Г. В. Лейбніца, яку розробили філософи аналітичної школи С. Кріпке, Д. Льюїс, Н. Решер, Я. Хінтікка як засіб для розв'язання проблем формальної семантики [там само]. Спираючись на вчення Г. В. Лейбніца, Я. Хінтікка визначає можливий світ як можливий стан справ або можливий хід подій щодо суб'єкта, який перебуває в реальному світі та проектує своє «я» в інші ментальні світи [див. 4, 128]. Інакше кажучи, реальність є певним всесвітом, який складається з великої кількості різноманітних елементів. У цьому Всесвіті існує відповідна ієрархія (створений складний елемент, який є центром системи по відношенню до всіх інших простих елементів). Утворена структура визначається як «модальна система» або «М–модель». Реальний світ постає центральним елементом, а все, що знаходиться поза його межами, належить до можливих світів. Будь-який можливий світ повинен бути пов'язаний із центром, тобто реальним світом, за допомогою певного доступного зв'язку [4, 128-129].

Теорія можливих світів, що виникла в межах логіки та математики, у лінгвістиці та поезиці перебуває у стадії розробки [2, 139]. Тож, науковці постулюють існування можливих світів у художньому тексті. Вони не існують окремо, а є взаємопов'язаними, співіснуючи або взаємодіючи один з одним. Взаємодія світів припускає порушення меж між ними, яке відбувається через фокуси взаємодії – суб'єктно-об'єктний і просторово-часовий. Ці фокуси є складниками гетерогенного світу тексту, через які відбувається взаємодія внутрішньотекстових світів. Взаємодія текстових світів через просторово-часовий фокус характеризується неоднорідністю часу, його циклічністю, порушенням локально-темпоральної єдності, що призводить до навмисно створюваної невідповідності між реаліями текстового світу й об'єктивного світу. Взаємодія світів через суб'єктно-об'єктний фокус передбачає перетворення, у результаті яких суб'єкт (об'єкт) одного світу тексту набуває властивостей, характерних для суб'єктів (об'єктів) іншого текстового світу. Таке перетворення відбувається зазвичай через контактера – суб'єкта одного з текстових світів [3, 11-12].

Можливий світ художнього тексту як унікальний конструкт має власну складну ієрархічну структуру, яка може бути представлена як триярусне утворення. Його